

PRED 150 ROKMI ZOMREL KOŠICKÝ BISKUP JÁN PERGER¹

Patrik DERFIŇÁK

Biskup Ján Perger

Medzi mimoriadne zaujímavé osobnosti, ktoré sa nie vždy tešia zaslúženej a potrebnej pozornosti, patrí košický biskup Ján Perger, ktorý zomrel presne pred 150 rokmi.² Narodil sa 7. marca 1819 v Čertižnom (dnes okres Humenné), obci nachádzajúcej sa na hornom Zemplíne. I keď išlo o mimoriadne chudobný región, on sám v detstve núdzou netrpel. Jeho otec bol penzionovaný cisársko-kráľovský dôstojník, ktorý ale ďalej pracoval ako úradník tridsiatkovej stanice. Pre syna, ktorý sa už od útleho veku prejavoval ako inteligentné a talentované dieťa, mal teda dostatok prostriedkov, aby mu zabezpečil čo najlepšie vzdelanie. Stredoškolské štúdium absolvoval na gymnáziu v Užhorode. Na tejto škole však začal od šiestej triedy prejavovať zvýšený záujem o kňazské povolanie.

V roku 1836 preto vstúpil do kňazského seminára pri arcibiskupstve v Egeri. Tu úspešne ukončil štúdium filozofie a teológie, pričom patrila k najlepším študentom. Dňa 20. júla 1842 ho arcibiskup Ján Ladislav Pyrkner vysvätil za kňaza. Nasledujúce dva roky pôsobil na svojom prvom mieste v obci Nagykaló ako kaplán. O tom, že si rýchlo dokázal získať rešpekt a popularitu nielen u vidieckeho ľudu, ale aj u vzdelanejších a vyššie postavených vrstiev obyvateľstva svedčí skutočnosť, že ho už krátko po príchode na jeho prvé pôsobisko zvolili za tabulárneho sudcu Szabolcskej stolice. Z tohto miesta sa následne zúčastňoval aj na politickom a spoločenskom živote stolice.

V prvom rade bol však kňazom, ktorý upútal pozornosť veriacich svojimi plamennými kázňami i verejnými prejavmi. Svoje názory už od roku 1841 prezentoval nielen verbálne, ale aj na stránkach odborných, najmä teologických periodík.

- 1 Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0506/26 *Regionálne ozveny veľkých zmien (Kľúčové udalosti v dejinách východného Slovenska na prelome 19. a 20. storočia a úloha miestnych osobností v nich)*.
- 2 Tomuto košickému biskupovi a jeho pôsobeniu nie je zatiaľ venovaná rozsiahlejšia publikácia, ktorá by ho predstavila komplexnejšie. Z kratších textov, ktoré sa o tejto osobnosti objavili, je možné spomenúť prácu B. Szokolszkého, pripravenú k oslave jubilea založenia a storočnej existencie košického biskupstva. Bližšie: DERFIŇÁK, Patrik. Bertalan Szokolszky, zabudnutý kňaz, historik a politik. In *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948*. Zost. Martina FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ a Viktor SZABÓ. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2023, s. 108-120.

Na svoj vek disponoval nielen v tomto smere nadpriemernými vedomosťami. To sa jeho nadriadení rozhodli využiť. Od roku 1844 preto začal pôsobiť v egerskom arcibiskupskom seminári ako profesor cirkevného práva a školský dozorca. No na tomto meste zostal iba jeden rok. Oveľa viac ho ako kňaza lákala práca s veriacimi i riešenie praktických úloh, kde by mohol lepšie uplatniť svoj organizačný talent. I preto uvítal možnosť, keď sa vďaka voľbe veriacich ako sotva 26-ročný stal farárom v meste Nyiregyháza.³ Vzhľadom na význam tejto farnosti bolo prekvapujúce, že už ako veľmi mladý dostal dôveru farníkov i svojich nadriadených. A Ján Perger sa ju usiloval nesklamať. Okrem každodennej práce s veriacimi zabezpečil opravu fary i príslušných hospodárskych budov. Ich osadenstvo v tom čase tvorili okrem Jána Pergera aj kaplán Jozef Korenik, gazdiná Agnes Nemesová, želiar starajúci sa o polia a dobytok, služka a jedna sirota, ktorá na fare našla útočisko. V rámci úsilia o skvalitnenie vzdelávania, čo bola jedna z celoživotných priorít Jána Pergera, založil aj školskú základinu, do ktorej sám vložil 6 000 zlatých.⁴

Vysporiadal tiež pomerne zložité vzťahy panujúce medzi mestom a rímskokatolíckou farnosťou. Išlo najmä o nejasnosti z pohľadu rôznych majetkových práv, povinností a vzájomných záväzkov. O týchto záležitostiach vyjednával v období, keď sa okrem iného definitívne a priamo v každodennom živote postupne riešili otázky spojené s rušením poddanstva a vysporiadania vzájomných pozemkových vzťahov. Nielen kvôli dôležitosti funkcie farára v Nyiregyháze, ale najmä pre jeho mnohostranné aktivity sa už krátko po svojom nástupe stal zástupcom a od roku 1852, teda vo veku iba 33 rokov, aj hlavným dekanom Szabolcskej stolice. Nová funkcia prinášala Jánovi Pergerovi nielen ďalšie povinnosti, ale i možnosti a on sa ich aj usiloval naplno využiť. V rámci zverenej oblasti udržiaval medzi kňazmi vzorný poriadok. Pravidelne navštevoval jednotlivé farnosti, kontroloval a v prípade potreby zabezpečoval opravy kostolov či škôl. Značnú pozornosť venoval najmä výstavbe nových a zdokonaľovaniu už existujúcich vzdelávacích inštitúcií. Cisár František Jozef I. ocenil jeho prácu v roku 1858 menovaním za titulárneho opáta z Huncoviec. Nasledujúci rok ho zase egerský arcibiskup Béla Bartakovics menoval za kanonika tamojšej kapituly. Získanie nových titulov a hodností by mnohých viedlo k iste zaslúženému uspokojeniu a zmierneniu pracovného nasadenia. U Jána Pergera ale nič takéto nepripadalo do úvahy. Čoraz viac viditeľné výsledky každodennej práce s veriacimi a kňazmi ho naopak povzbudzovali k ďalšej aktivite. Práce mal pritom vďaka povýšeniu stále viac ako dosť. Ako kanonik dozeral najmä na hospodárske záležitosti kapituly i arcibiskupstva. A keďže pritom pravidelne navštevoval jednotlivé cirkevné majetky, priamo zisťoval prípadné nedostatky. Ak ich objavil, neuspokojil sa, kým neboli odstránené. Problémy pritom často nevyplývali ani tak zo zlého úmyslu, ako skôr z komplikovaného vysporiadania vzťahov medzi cirkvou, sedliakmi, miestnou i štátnou správou. Na ich odstránenie alebo aspoň zmiernenie boli potrebné nielen značné právnické znalosti, ale i diplomatické schopnosti.

3 SZOKOLSZKY, Bertalan. *A százéves kassai püspökség 1804-1904*. Kassa: Vitéz A. Ut. Kassa Nyomása, 1904, s. 113-114.

4 *Pro memoria. Nyiregyházi összeírások 1752-1850. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványa II. Közlemények* 29. Szerkesztette Kujbusné Mecsei Éva. Nyiregyháza: Szabolcs – Szatmár – Bereg Önkormányzat Levéltára, 2003, s. 265.

Ani v novej funkcii kanonika však stúpajúca pracovná zapaľenosť nezobrala Jánovi Pergerovi chuť a snahu prezentovať svoje názory. Vystupoval na rôznych fórach, kázal a prispieval do rôznych periodík, nielen teologických, ale i politických a spoločenských.⁵ Ako blízky spolupracovník arcibiskupa Bélu Bartakovicsa sa tešil značnej dôvere najvyšších uhorských cirkevných predstaviteľov. Podieľal sa tiež na príprave jeho „zlatej omše“ a vydaní pamätnice pri tejto príležitosti. Postupne si získal dobré kontakty aj medzi predstaviteľmi politického a spoločenského života v Uhorsku. Vďaka intenzívnej publicistickej činnosti sa jeho meno dostalo aj do pozornosti verejnosti. I preto sa, aj vzhľadom na pomerne nízky vek, dalo očakávať, že cirkevná kariéra Jána Pergera bude ďalej pokračovať.

Ján Perger bol kanonikom egerskej kapituly osem rokov, keď v lete roku 1867 zomrel už dlhší čas vážne chorý košický biskup Ignác Fábry. Medzi možnými kandidátmi na túto funkciu sa celkom prirodzene objavilo aj jeho meno. Rozhodnutie ale nebolo jednoduchou záležitosťou. A tak, kým na základe rozhodnutia košickej kapituly dočasne spravoval biskupstvo kanonik a veľkoprepošť Jozef Árossy, riešila sa otázka definitívneho obsadenia tohto úradu. V zložitých pomeroch, keď krajina prechádzala krízou po prehratých vojnách a zmenami vyplývajúcimi z rakúsko-uhorského vyrovnania, vymenoval cisár František Jozef I. nakoniec za košického biskupa práve Jána Pergera. Stalo sa tak na oficiálny návrh egerského arcibiskupa Bélu Bartakovica. Rozhodnutie panovníka 13. marca 1868 schválil aj pápež. Na základe týchto dokumentov mohol egerský arcibiskup, za pomoci biskupov J. Gaganeca a G. Mariassyho už 28. júna 1868 v Košiciach vysvätiť Jána Pegera za biskupa, čím ho aj oficiálne uviedli do tohto úradu.⁶

Tak ako dovtedy, aj v tomto prípade bolo udelenie novej funkcie iba povzbudením k ďalšiemu zintenzívneniu práce. V prvom rade sa Ján Perger zameral na rozšírenie kontaktov s veriacimi. Pri každej významnejšej slávnosti prednášal kázne, a to nielen v samotných Košiciach. K väčšej aktivite sa usiloval motivovať aj ostatných kňazov svojej diecézy. Venoval sa tiež rozvoju miestneho školstva. Už po roku pôsobenia vo funkcii však svoju činnosť musel prerušiť, respektíve výraznejšie redukovat'. Z Košíc totiž odcestoval do Ríma, aby sa podieľal na zasadaniach vatikánskej synody. Priamo sa zúčastnil na jej otvorení i niektorých rokovaní. Jeho prácu v tomto smere ocenil aj pápež Pius IX., okrem iného udelením titulu rímskeho grófa. Počas osemmesačnej neprítomnosti Jána Pergera v Košiciach ho vo funkcii biskupa opäť zastupoval kanonik Jozef Árossy.

Účasť na rokovaní v Ríme bola dôležitá z viacerých hľadísk. Pozícia katolíckej cirkvi v Uhorsku sa totiž po prijatí zákonov v roku 1848, i v nasledujúcom období,

-
- 5 Z mnohých možno spomenúť napríklad periodiká *Religio*, *Nevelés*, *Pázmány*, *Egri Egyházmegyei Közlöny*, *Füzetek*, *Családi Lapok*, *Budapesti Híradó* a pod. Bližšie napríklad: *Slovenský biografický slovník IV. zväzok*. Zodp. Red. Augustín Maťovčík. Martin: Matica Slovenská, 1990, s. 435.
 - 6 SZOKOLSZKY, B. *A százéves kassai püspökség 1804-1904*. Kassa: Vitéz A. Ut. Kassa Nyomása, 1904, s. 115. Ďalší z košických cirkevných historikov jeho nástup neskôr popísal podstatne jednoduchšie. Podľa neho 13. marca nahradil na biskupskom stolci Fábryho Ján Perger, egerský kanonik. Bližšie: WICK, Béla. *A kassai Szent Erzsébet dóm*. Košice: Szent Erzsébet nyomda, 1936, s. 163.

zmenila. A jej predstavitelia sa dlho bez väčšieho úspechu usilovali dostatočne zabezpečiť práva a celkové postavenie cirkvi v rámci spoločnosti. Na naplnení tejto úlohy aktívne pracoval na rôznych fórach aj biskup Ján Perger. Až v roku 1870 sa ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi Simorovi podarilo celú záležitosť, spolu s predstaviteľmi vládnucej liberálnej strany, výraznejšie posunúť vpred. Samotný Ján Perger pozorne sledoval vývoj situácie. Ani v tomto prípade neváhal otvorene prezentovať svoje názory. A ako člen hornej komory uhorského snemu, kde z titulu svojej funkcie zasadal spolu s ďalšími najvyššími uhorskými duchovnými, to aj pravidelne robil.⁷

Pritom však nespúšťal zo zreteľa ani každodenné problémy veriacich a duchovných vo svojej diecéze. A tých nebolo málo. Košické biskupstvo sa nachádzalo v jednej z najzaostalejších oblastí Uhorska. Veľká časť najmä vidieckeho obyvateľstva žila v úplnej chudobe. A spolu so svojimi farníkmi s materiálnym nedostatkom zápasili aj ich kňazi. Tí, často ani pri najväčšej skromnosti nemohli pokojne a dôstojne pracovať a v konečnom dôsledku ani dožiť. I preto Ján Perger, dobre poznajúc pomery nielen v košickej, ale i ďalších susediacich diecézach, už niekoľko mesiacov po svojom menovaní biskupom, začal riešiť tento problém. V prvom rade vytvorením a celkovým posilnením penzijnjej základiny pre starých a už nevládných kňazov. Z egerskej arcidiecézy sa mu na tento účel podarilo do Košíc získať 43 186,71 zlatých. K nim pridal ďalších 7 786 zlatých, ktoré postupne pod jeho vedením zozbierali z rôznych darov a podpôr. Vďaka tomu sa mu podarilo vytvoriť základinu, z ktorej výnosov tí kňazi, ktorí už nemohli pracovať, mali zabezpečené vyplácanie základného dôchodku.

Kňazi pôsobiaci v rámci košickej diecézy privítali tento krok a svojho biskupa v jeho úsilí podporovali. Sám Ján Perger venoval do tejto základiny zo svojich osobných prostriedkov 5 000 zlatých. Základný dôchodok ale nebol zadarmo. Každý z kňazov diecézy mal ročne zo svojich príjmov zaplatiť do základiny jedno percento. Z toho by im, v závislosti od odvedených prostriedkov vychádzal ročný dôchodok vo výške 200 – 500 zlatých.⁸ To síce nebolo veľa, ale vo väčšine prípadov táto suma postačovala na síce skromné, ale dôstojné dožitie.

Biskupský znak Jána Pergera

7 Viaceré z návrhov sa prerokovávali, resp. boli zaznamenané v parlamentnom denníku ešte i po jeho smrti, napr. *Főrendiházi napló. II. kötet.* 1876. apríl 8. – 1878. június 29. XLIII. Országos ülés 1876. aprílis 29-én. s. 2.

8 SZOKOLSZKY, B. *A százéves kassai püspökség 1804-1904.* Kassa: Vitéz A. Ut. Kassa Nyomása, 1904, s. 118.

Podobným spôsobom sa usiloval riešiť aj často veľmi zložitú materiálnu situáciu učiteľov na cirkevných školách, pôsobiacich v rámci košickej diecézy. Jej zlepšenie malo viesť k stabilizácii a celkovému skvalitneniu pedagogického zboru. I tu na vytvorenie osobitnej penzijnej základiny venoval z vlastných prostriedkov 2 000 zlatých. V tomto prípade ale predovšetkým jeho predčasná smrť spôsobila, že pri tejto aktivite nebol veľmi úspešný a materiálna podpora pre učiteľov zostala v symbolickej rovine.

Popri množstve iných povinností nespúšťal zo zreteľa ani starostlivosť o cirkevný majetok. I preto vydal 6. júna 1871 osobitné rozhodnutie platné pre územie košickej diecézy. Na jeho základe určil pre jednotlivých kňazov viaceré povinnosti. Konkrétne: 1/ Peniaze, ktoré zostanú vo farnosti po uhradení každodenných výdavkov, keď dosiahnu výšku 100 zlatých, ich správu majú kňazi zveriť do starostlivosti kapituly, 2/ Sumy menšie ako 100 zlatých je potrebné uložiť do najbližšej sporiteľne a úroky vždy pripísať k základine, 3/ Súkromným osobám je možné požičať peniaze iba s povolením cirkevnej stolice a iba s úplným zabezpečením pôžičky, 4/ Drobné pôžičky, ktoré nie sú zabezpečené nehnuteľnosťami, majú byť čo najskôr zinkasované, atď.⁹ K tomuto druhu nariadení patria aj ďalšie, ktoré priebežne, podľa aktuálnej potreby vydával. Keď požiar poškodil kostol v Osikove (dnes okres Bardejov), nariadil kňazom vo svojej diecéze, aby na náklady kostolných pokladníc poistili jednotlivé chrámy proti požiaru. V prípade, že by kostol bol tak chudobný, že nemal dostatok prostriedkov na poistenie, bolo potrebné o prostriedky požiadať patróna chrámu alebo cirkevnú obec. V prípade, že by z nich nikto nemohol poskytnúť potrebné prostriedky, mali požiadať o podporu biskupský úrad.

Keďže Ján Perger pripisoval značný význam vzdelaniu, vo všeobecnosti veľkú pozornosť venoval školským záležitostiam. Pri biskupstve vytvoril osobitnú školskú radu. Jej členovia mali dozerať nielen na finančné záležitosti cirkevných škôl, ale tiež na kvalitu výuky. Opierať sa pri tom mali najmä o zákon z roku 1868, venovaný vzdelávaniu na ľudových školách. Robil čo bolo v jeho silách a kompetencii, aby cirkevné školy v jeho diecéze boli na čo najlepšej úrovni a reálne mohli súťažiť so štátnymi školami. Pritom presadzoval, aby nielen na stredných, ale aj na ľudových školách pôsobili učitelia s čo najlepšou kvalifikáciou. Ani na materiálne vybavenie jednotlivých škôl neľutoval peniaze a najmä z vlastných prostriedkov ich štedro podporoval. Prispieval na postupne sa rozvíjajúce ženské školstvo a vzdelávanie žien všeobecne. Finančne napríklad podporil ženské vzdelávacie ústavy v Košiciach, Prešove či Sátoraljaújhelyi. Súčasne podporil ženské vzdelávacie základiny v Bardejove či Sárospataku. Jeho úsilie sa v tomto smere nie vždy stretlo s pochopením verejnosti a rôznych inštitúcií. Do nepríjemných sporov sa tak napríklad dostal s košickou mestskou radou.

V rámci svojho pôsobenia na čele košického biskupstva musel Ján Perger venovať pozornosť aj mnohým ďalším oblastiam. Jednou z nich bola starostlivosť o chrámy i menšie sakrálné pamiatky, ktoré sa nachádzali nielen v sídelnom meste, ale i v celej ním spravovanej diecéze. V roku 1872 tak priamo v centre Košíc realizovali

9 SZOKOLSZKY, B. *A százéves kassai püspökség 1804-1904*. Kassa: Vitéz A. Ut. Kassa Nyomása, 1904, s. 119.

proces reštaurovania sochy Immaculaty. Bola to síce iba dočasná oprava, jej cieľom ale bolo v prvom rade zabrániť ďalším škodám na tomto umeleckom diele.¹⁰ Značnú materiálnu podporu poskytol pri pokusoch o architektonický prieskum a prípravu obnovy Katedrály sv. Alžbety v Košiciach. Podieľalo sa na ňom viacero známych odborníkov, spomenúť možno napríklad košického rodáka Imricha Henszlmanna, ktorý, ovplyvnený francúzskou školou, bol zástancom čo najpuristickejšieho zásahu do stredovekej gotickej hmoty chrámu. Známy je pokus Ján Pergera aspoň o základnú opravu Katedrály sv. Alžbety, ktorej strechu značne poškodil silný víchor, ktorý sa nad touto oblasťou prehnal v lete roku 1875. Pri snahe obnoviť strechu a zabrániť tak ešte väčším škodám boli odhalené ďalšie vážne problémy, ktoré si v nasledujúcich rokoch vyžiadali rozsiahlejšiu rekonštrukciu celého historicky i architektonicky cenného objektu.¹¹

Ján Perger zomrel po dlhej a ťažkej chorobe 5. apríla 1876, pričom o šesť dní neskôr bol pochovaný v košickej Katedrále sv. Alžbety. V stručných dobových nekrológoch konštatovali: „Ako biskup bol známy podporovateľ škôl, spisovateľ, vedec a kazateľ, vo všetkých týchto oblastiach zanechal stopu.“¹² Náhrobný kameň z banskobystriického pieskovca, ktorý zakrýva jeho hrob, je označený okrem iného rodovým erbom, tvoreným rukou držiaceou meč a nápisom Diligite invicem (Majte sa navzájom radi).

Použitá literatúra:

DERFIŇÁK, Patrik. Bertalan Szokolszky, zabudnutý kňaz, historik a politik. In *Menej známe osobnosti, spolky a udalosti na východnom Slovensku 1848 – 1948*. Zostavila Martina FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ a Viktor SZABÓ. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2023, s. 108-120.

Pro memoria. Nyiregyházi összeírások 1752 – 1850. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványa II. Közlemények 29. Szerkesztette Kujbusné Mecsei Éva. Nyiregyháza: Szabolcs – Szatmár – Bereg Önkormányzat Levéltára, 2003.

Slovenský biografický slovník IV. zväzok. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin: Matica Slovenská, 1990.

SZOKOLSZKY, Bertalan. *A százéves kassai püspökség 1804 – 1904*. Kassa: Vitéz A. Ut. Kassa Nyomása, 1904.

WICK, Béla. *A kassai Immaculata – szobor története*. Košice: Szent Erzsébet nyomda, 1928.

WICK, Béla. *A kassai Szent Erzsébet dóm*. Košice: Szent Erzsébet nyomda, 1936.

WICK, Béla. *Kassai története és műemlékei*. Kassa: WIKO, 1941.

10 WICK, Béla. *A kassai Immaculata – szobor története*. Košice: Szent Erzsébet nyomda, 1928, s. 37.

11 WICK, Béla. *Kassai története és műemlékei*. Kassa: WIKO, 1941, s. 163.

12 Perger János. In *Szabolcs*, roč. 5, 1876, č. 15, s. 4.